

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

68. Gospodje Gajčniki (Gačnik — Kačnik).¹⁾

Janez Gajčnik, mož slovenske korenine, je kupil l. 1631. od Rudolfa barona Sauraua grad Dobrno in Dobrnske toplice na Spodnjem Štajerskem. Od Janeza Gajčnika je prevzel dobrnski grad in toplice Janezov mlajši brat Matija, kateri je bil kot mladenič vstopil v avstrijsko armado. Kot podpolkovnik se je oženil z Margareto Sibeničko, katera je za doto dobila grad Tabor. L. 1635. je uspešno branil ta podpolkovnik zajčki samostan napadom kmetiških upornikov. Ko je prevzel Matija Gajčnik dobrnske toplice od brata Janeza, so bile jako zanemarjene. On je povekšal in obnovil kamenico za kopel ter sezidal kopališko poslopje; o tem nam svedoči spominska ploča, ki je vzdana v steno tega poslopja in se glasi:

»Dis Padt ist dem Landt zu Ehren
Erbaut von dem edlen Herrn,
Der mit Namen ist unterschriben
Sonst es noch langer wer wist bliben.
Als man zelt 1624 Jar
Da der Prossessor zu Neuhaus war
MATHIAS GAITSCHNIG.«

V dobrnski župni cerkvi se nahajata grobna spomenika Matija Gajčnika in soproge:

»Hie Ligt begraben der Wolledl vnd Gestrenge
Herr Mathias Gaitschnig zum Nevhaus
Schrotneg vnd Weixelsteten So den 22 Tag
Januarii Im 1647. Jahr Zu Schrotneg
Selig Entschlafen.«

»Hie Ligt Begraben Die Edel Geborne Frav
Margareta Gaitschniggin Ein Geborne Sibinitchin
So den Andern Tag Martii Im 1631. Jar Zu
Neuhaus In Gott Selig Entschlaffen.«

¹⁾ Das Dekanat Neukirchen. Von Ignaz Orožen. 1893. St. Cyrillus-Buchdruckerei in Marburg.

Matija Gajčnik je zapustil dva sina Janeza Matijo, Jurja Matijo in hčerko Rozino. Prvi je podedoval grad in toplice dobrnske, mlajši sin Juri grad Schrotteneck na Koroškem, a hčerka Rozina grad Tabor. Dne 21. junija l. 1666. sta bila povzdignjena oba brata v plemeniti stan, Janez Matija s priimkom: »Zu Schlangenberg auf Schlangenburg«, a Juri Matija s priimkom: »Schlangenberg auf Schrotteneck.« Janez je ustanovitelj štajerske, a Juri koroške, razširjene in mogočne panoge nemških plemenitnikov Schlangenbergov, a se nista več služila s prvotnim slovenskim imenom »Gajčnik« ali pravzaprav »Kačnik«, kar nam dokazuje vprav nemški prevod. Štajerska panoga je izmrla l. 1729, koroška pa okoli l. 1808.

69. Janez Bernekar,¹⁾

slikar, Kranjec, je živel in deloval v hrvaškem Primorju. Dne 19. septembra l. 1765. je sklenil z bibrskim kapituljem hrvaški pisano pogodbo, s katero se je obvezal, da za 100 cekinov v bibrski cerkvi naslika, pozlati in posrebri oltar sv. Petra. Prejem 100 cekinov je v isti pogodbi svojeručno potrdil.

70. Dr. Nikolaj Ignacij Lipič,²⁾

porojen dne 6. novembra l. 1746. iz imovite meščanske rodbine v ljubljanskem predmestju. Dovršivši gimnazijske in modroslovne nauke na ljubljanskem jezuitskem kolegiju, je vstopil v graško semenišče, da se posveti duhovništvu. Tedanji ljubljanski škof, grof Petazzi (Petač), mu je podelil nižje svečeniške blagoslove v stolni cerkvi .sv. Nikolaja. Kar pa je začutil dotlej živahni mladenič v sebi samostanski poklic ter se je odločil za najstrožji samostanski red, za red — kartuzijancev. Odpotoval je na Štajersko v zajčki samostan; toda le eno noč je prebil tu v samostanski tišini, in že se je skesal ter uvidel, da njegovi naravi ne ustreza samostansko življenje. Vrnil se je domov, boječ se nevolje roditeljev; in res so ga ti neprijazno sprejeli. Mater, ki je v duhu že videla svojega sina pred oltarjem, je njegov prihod hudo zbodel, a oče, trd mož, mu je velel: »Ko nočeš biti mašnik, boš pa hlapec!« In res je Nikolaj dve leti ponižno opravljal hlapčevski posel.

Nekega dne pa se je ujunačil ter očeta poprosil, da mu dovoli nadaljnje izobraževanje. Oče je privolil, rekoč: »Če hočeš biti mašnik,

¹⁾ Slovník umětníkůh jugoslávských Iv. Kukuljevića.

²⁾ Carniola, II. Jahrg. 1839 — Erneuerte vaterländische Blätter für den österreich. Kaiserstaat, Wien. 18. Jahrg. 1818. — Programm des k. k. Ober- und Unter-Gymnasiums in Cilli. Veröffentlicht am Schlusse des Studienjahres 1852 Graetz. Aus der Tanzerschen Buchdruckerei.

pa pojdi!« A sin je šel na Dunaj, kjer je na vseučilišču poleg bogoslovja slušal tudi modroslovje. Učitelja sta mu bila sloveča bogoslovna profesorja Gazzanigga in Borthier. Toda z nova je uvidel, da nima potrebnih svojstev za duhovski poklic; zato se je vpisal v pravoslovni oddelek.

Roditeljem se je zbog tega prestopa toli zameril, da so ga zavrgli. Z doma ni več dobil ni beliča; kakor večina naših veljakov, tako si je tudi Nikolaj služil vsakdanji kruh s poučevanjem sinov imovitih rodbin. A vse težkoče je možato prebil. Dne 14. oktobra l. 1780. je postal doktor pravoslovja. Nastanil se je v Ljubljani kot odvetnik ter se poročil s svojo dunajsko zaročenko. Kot odvetnik je slovel za izvrstnega pravoslovca. L. 1790. ga je imenoval cesar Leopold II. za sodnika (Bannrichter) v celjskem okrožju.

Kot sodnik je bil strog, vesten in marljiv uradnik, splošno priljubljen in spoštovan. — Zanimal se je posebno za pouk ter deloval za duševni in gmotni prospek svojega okrožja.

Spodnještajerski Slovenci celjskega okrožja tedaj niso imeli v bližini nobene srednje šole. Revnejšim roditeljem ni bilo možno svojih nadarjenih, ukaželjnih sinov poslati v srednje šole. Imovitejši so jih pošiljali v Gradec, Maribor, Ljubljano in Celovec. Tedaj je začel blagi Lipič misliti na ustanovitev srednje šole v sredini svojega okrožja — v Celju. Ta ljudomila misel mu ni dala miru. Zastavil je ves svoj vpliv ter v izvrstno sestavljenih »nasvetih« dvoru, graškemu guberniju in škofu grofu Firmijanu poudarjal potrebo srednje šole za darovite, toda zapuščene in zanemarjene Slovence celjskega okrožja. Cesar je temu nasvetu pritrdil, in marljivi Lipič je začel delovati z vsemi silami, da se mu ta goreča želja uresniči.

Začel je dopisovati imovitim možem in posestnikom vsega okraja ter jih prosil, da mu pomorejo z denarnimi prispevki, da ustanovi v Celju gimnazijo. Na svoje stroške je prepotoval vse celjsko okrožje do hrvaške meje ter nabiral v ono plemenito svrho denar pri vseh stanovih. Kmalu je imel nabrano vsoto 150.000 goldinarjev (bankovcev). Tako je bilo možno otvoriti l. 1809. prvi gimnazijski razred.¹⁾ Hva-

¹⁾ Pri ustanovitvi celjske gimnazije l. 1809. je bil prvi razred nastanjen v zasebni hiši gospoda Tadeja Perka. Tedanji okrožni glavar, baron Dienersperg, je bil imenovan za ravnatelja, namestni ravnatelj in prefekt je bil celjski opat Frančišek Hlobnik, in prvi učitelj je bil Ivan Anger.

L. 1810. so otvorili 2. razred v prejšnjem minorškem samostanu; za učitelja temu razredu je bil imenovan Ljubljčan Ivan Zupančič.

L. 1811. so nastanili 3. in 4. razred v opatiji; sobe je opat brezplačno prepustil šolski upravi. Duhovnik Tomaž Hirsch je bil prefekt, Leon Jesenko pa učitelj grškega in latinskega jezika.

ležni Celjani pa so ustanovniku celjske gimnazije podelili meščanstvo, kar je skromnega moža jako razveselilo.

Jeseni l. 1817., ko je bival cesar Francišek I. v Gradcu, se je odpravil Lipič v Gradec, da bi se cesarju poklonil, a med potjo je hudo obolel. V Mariboru je moral nadaljnje potovanje ustaviti. Legel je v postelj ter nanagloma umrl dne 11. novembra l. 1817.

Lipič je bil jako nadarjen, vsestransko omikan mož. V mladosti se je bil z lehkoto priučil več tujim jezikom; poleg materinščine je govoril: nemški, francoski, italijanski in angleški, tudi latinskemu, grškemu in hebrejskemu jeziku je bil vešč. Jako je ljubil godbo in petje.

Mož je bil koleričnega temperamenta, in hitro mu je vzkipela vroča kri; a bil je veren mož, plemenitega značaja in ognjevitiga duha, požrtvovalen za ljudske koristi in vnet za vse vzvišene stvari. Ni se dal preplašiti, ako so se mu ustavljale še tako hude ovire.

Iskreno je ljubil svojo ožjo domovino, Kranjsko, in je vedno želel, da bi mu truplo počivalo v rodni zemlji; toda ni mu bilo usojeno ondukaj umreti. Kranjska pa mora prištevati »ustanovnika celjske gimnazije« najplemenitejšim svojim sinovom.

71. Matevž Čerdo, ¹⁾

porojen okoli l. 1450. v Slovenjem Gradcu na Spodnjem Štajerskem. Slovenec Čerdo je gotovo izmed prvih tiskarjev južnoslovanskega plemena. Od l. 1481.—1488. je živel v Padovi, kjer si je ustanovil tiskarnico ter natisnil mnogo knjig. Predno je dospel v Padovo, je služil pri znamenitem tiskarju Ratdoltu, ki si je okoli l. 1470. v Benetkah ustanovil svojo tiskarnico. Kolikor nam je znano, je izdal Čerdo 30 knjig.

L. 1812. sta bila dva razreda v opatiji, dva pa nastanjena v hišah gospodov Fröhlicha in Kranza. Naravoslovje je predaval učitelj Friderik Frank.

L. 1813. so sezidali gimnazijsko poslopje, v katerem je bilo stanovanje prefektovo in pa prostora za 5 razredov. Ravnatelj grof Rajmund Auersperg je novo gimnazijo slovesno otvoril. Za učitelja sta bila imenovana duhovnik Perveine in Elija Repič.

L. 1819. je dobila gimnazija 6. razred. Šolsko knjižnico sta s darovi pomnožila lavantinski stolni prošt Ješenak in prefekt Hirsch.

L. 1851. je sezidala celjska občina novo gimnazijsko poslopje. Gimnazija je dobila 7. in 8. razred, a škof Slomšek je daroval 1000 goldinarjev za nakup šolskih pripomočkov.

L. 1852. je bilo na gimnaziji po narodnosti:

Razred	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	skupaj
Slovencev . . .	22	15	18	20	15	17	8	10	125
Nemcev	4	4	10	1	9	6	6	—	40

¹⁾ Amati Giacinto, Ricerche storico critico-scientifiche. Milano 1830. T. V.

72. Janez Buhek,¹⁾

slikar, je živec konec 15. stoletja na Koroškem. Znano je o njem, da je naslikal 8 slik na les, katere so še dandanes v cerkvi bolnice v Šent-Vidu na Koroškem.

73. Valentin in Tomaž Žehel pl. Oberburg,²⁾

Rodna stolica plemenitnikov Žehlov je zidana hiša pri Svetem Martinu blizu Rečice na Štajerskem; še dandanes se pravi ondi »pri Žehlu«. Valentin Žehel je bil okoli l. 1542.—1544. cesarski proviantni oskrbnik in meščan v Kamniku na Kranjskem.

Neki član te rodbine se je bojeval pod poveljništvom Jurja Lenkoviča l. 1559. pri Petrinji; ondukaj je bil obstreljen in je vsled zastrupljenja krvi umrl v Sisku (gl. Valvasorja).

Tomaž Žehel pl. Oberburg je bil okoli l. 1620. cesarski dvorni svetnik. Le-ta je bil brez potomcev; zato je posinovil sina svojih sester Helene in Marije, Jurja in Blaža, da podedujeta plemstvo, grb in imetje (40.000 gld.), katero si je bil pridobil Tomaž kot vojak z naporno službo na kopnem in na morju. Posinovljenec Blaž Žehel je bil l. 1625. tudi lastnik gradu Mooskirchen.

74. Juri Snedec,

samouk, stavbinski mojster, je okoli l. 1845. na Spodnjem Štajerskem sezidal mnogo cerkev in stolpov.

75. Boštjan Jovada,³⁾

slikar v Radgoni, je naslikal l. 1623. oltar svetega Janeza v cerkvi Svete trojice v Slovenskih goricah.

76. Juri Jovada,³⁾

sin Boštjanov, takisto slikar v Radgoni. Leta 1660. so ga poklicali v Gradec, kjer je slikal dekoracije za slavnostni sprejem cesarja Leopolda I. Narisal je tudi sliko za knjigo: *Tractatus theologicus*, ki jo je spisal dr. Georg Püttner l. 1666.

77. Janez Cimbol,³⁾

slikar v Celju, je olepšal l. 1795. cerkev v Novi cerkvi s freskami, katerih snov je zajeta iz starega zakona.

¹⁾ Hermann H. Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnthen in Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern, Heft IV. p. 515.

²⁾ Orožen, Das Dekanat Oberburg. Marburg 1877. Oberburger Archiv.

³⁾ Wastler. Steirisches Künstler-Lexicon.

